

Тетяна Олинець

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ІВАНА ОГІЄНКА ТА СУЧАСНОМУ ОСВІТЬОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ ТА США

У статті проаналізовано напрацювання сучасної української та американської педагогічної думки і поглядів І. Огієнка з питань родинної педагогіки та їхнє використання в розв'язанні завдань сімейного виховання. Встановлено пріоритетні напрямки родинного виховання в США (сімейно-шкільне виховання, батьківська просвіта, підготовка молоді до сімейного життя). Висвітлено проблему впливу родинного та шкільного виховання на формування і розвиток особистості дитини. Розкрито сутність поняття педагогіки партнерства як одного із ключових компонентів концепції Нової української школи. Окреслено погляди й ідеї видатного українського освітнього діяча, педагога І. Огієнка щодо ролі партнерства сім'ї та школи у вихованні підростаючого покоління.

Ключові слова: Іван Огієнко, педагогіка, виховання, партнерство, особистість, родина, діти, суспільство.

Державна національна програма «Освіта (Україна XXI століття)» одним із пріоритетних напрямків виділяє «організацію родинного виховання й освіти як важливої ланки виховного процесу і забезпечення педагогічного всеобучу батьків»; «розроблення теоретико-методологічних аспектів національної системи виховання з урахуванням вітчизняного й зарубіжного досвіду».

У зв'язку з тим, що українське суспільство відкрито проявляє свою зацікавленість у розширенні діапазону його спілкування з іншими країнами, сучасні українські педагоги позитивно ставляться до використання досвіду відповідних зарубіжних країн. Важливе місце в родинному вихованні відводиться США як країні з найсучаснішими концепціями в цій сфері. Тому сьогодні з метою подальшого використання в Україні, як ніколи, доцільним є вивчення ідей і здобутків американської педагогічної думки з родинного виховання.

З іншого боку, ефективність розв'язання завдань державної національної програми «Освіта (Україна XXI століття)» стосовно родинного виховання значною мірою залежить від всебічного і творчого використання досягнень вітчизняної історико-педагогічної науки. Тому особливо актуальними стають розробки і практичний досвід І. Огієнка. На сучасному ж етапі неможливо не взяти до уваги прогресивні ідеї Нової української школи щодо ролі сім'ї у формуванні та розвитку особистості дитини.

У дослідженні проблеми впливу сімейного виховання та педагогіки партнерства на формування і розвиток особистості дитини особливо важливими є наукові праці Амонашвілі Ш., Бежа І., Бібік Н., Вишневецького О., Волкова Н., Гудмен І., Зайченко І., Зіглар І., Кац Л., Керью Дж., Макаренко А., Максимюк С., Сухомлинського В., Холоднової Л. та ін.

Метою статті є творче осмислення напрацювань української та американської педагогічної думки і поглядів І. Огієнка з питань родинної педагогіки та їхнє використання в розв'язанні завдань сімейного виховання.

Внаслідок аналізу американських науково-педагогічних джерел було встановлено пріоритетні напрямки родинного виховання:

- сімейно-шкільне виховання;
- батьківська просвіта;
- підготовка молоді до сімейного життя.

Головною тенденцією сучасної американської педагогіки є активізація взаємодії школи з батьками і родиною взагалі. Помітною ознакою діяльності багатьох соціальних і педагогічних працівників США є їхнє прагнення надати спільній діяльності школи і сім'ї характеру обґрунтованої системи. В американській педагогіці вже давно можна зустріти поняття «батьківсько-шкільне виховання», «сімейно-вчительське партнерство» та інші. Американські дослідники з питань сімейного виховання Дж. Керью та І. Гудмен, пояснюючи важливість «сімейно-вчительського партнерства», стверджують, що «родини та вчителі мають індивідуальні та унікальні знання про дитину та її особливості» [6, p.25].

Сучасна американська дослідниця Л. Кац виділяє 7 основних розбіжностей між матір'ю і вчителем у сприйнятті дитини. Наприклад, вона відзначає, що «батьки, безумовно, люблять свою дитину як індивідуальність, у свою чергу вчителі мають можливість розглядати цю ж дитину та її індивідуальні особливості в умовах групи» [6, p.13]. Тобто вони бачать дитину по-різному, з різних боків, але, щоб побачити її в цілому, слід об'єднати зусилля батьків і вчителів.

Умови успішного сімейно-шкільного виховання знаходимо в американській педагогіці, де велика увага приділяється подоланню перешкод до створення позитивного партнерства сім'ї та школи: різниця в походженні, стрес, різні життєві цінності й досвід, комунікативні здібності й дискомфорт, різниця в сприйнятті дитячих потреб та інші.

Щодо батьківської просвіти у США, то на даний період вона досягає дуже високого рівня. Соціальні і педагогічні працівники проводять спеціальні курси для батьків з родинного виховання. На всіх рівнях (школа, мікрорайон, місто та ін.) діють батьківські асоціації, що організовують благодійну діяльність, працюють з неблагополучними сім'ями, ведуть у школах гуртки чи навіть проводять уроки як волонтери. Також у США діють батьківсько-вчительські асоціації, робота яких включає лекції для батьків, групові й індивідуальні бесіди, зустрічі з батьками, відвідування дітей на дому та ін. В Америці існує велика кількість програм, що навчають батьків у трьох напрямках:

- 1) батьки-діти (FAPE, HIPPI, Anoka, Parent-to-Parent Program);
- 2) батьки-діти-вчителі (CFC, NEA, The Children's School);
- 3) підготовка працівників для роботи у сфері батьківської просвіти (Family Life Education Program, The Programs of National Council of Family Relations and National Council for Parent Involvement in Education).

Третім пріоритетним напрямком родинного виховання у США є підготовка молоді до сімейного життя. Ідея про підготовку молоді до сімейного життя була пов'язана з діяльністю Американської асоціації домашньої економіки (The American Home Economics Association), а втілена на практиці з актом Сміта-Хьюджеса 1917 року, коли цей курс став викладатися у професійних коледжах навчання жінок домашнього господарства.

Вплив сім'ї на формування особистості дитини є беззаперечним. Саме сім'я завжди була і залишається природним середовищем первинної соціалізації дитини. Теорія сімейного виховання ґрунтується на особистому прикладі батьків, індивідуальному підході до дитини, на взаємодії батьків і педагогів.

Один із ключових компонентів концепції Нової української школи є педагогіка партнерства – педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.

Згідно з одним із принципів Нової української школи «учителі налагоджують партнерські стосунки з батьками, щоб забезпечити максимальну підтримку дітям, задовольнити їхні потреби, які виникають у процесі розвитку та навчання» [5, с.146].

В сім'ї закладаються основи формування особистості. Спосіб життя родини і характер спілкування з малям є визначальним щодо формування в дитини перших звичок, від яких значною мірою залежатиме її майбутня поведінка.

Завданням сімейного виховання є формування таких рис і якостей особистості, які допоможуть гідно подолати життєві труднощі, перешкоди й негаразди.

Зміст сімейного виховання включає в себе моральне, розумове, трудове, естетичне і фізичне виховання. Особливу увагу слід приділяти вихованню в дітей любові до батьків, рідних, рідної мови, культури свого народу, поваги до людей, піклування про молодших і старших, співчуття і милосердя, шанобливого ставлення до традицій, звичаїв, обрядів, знання свого роду, історії народу.

Основними методами виховання дітей у сім'ї є особистий приклад батьків, стимулювання до навчання на повну силу, розвиток здібностей дитини, створення найкращих умов для навчання, самообслуговування та трудова допомога батькам, запобігання негативним впливам мікросередовища [4, с.270-271].

Взагалі ж, концепція сімейної педагогіки, тобто наукові основи і основні напрями, як правило, в різні історичні періоди при різних суспільних устроях зовні залишалися незмінними. Вони передбачали загальнолюдські цінності: боротьбу добра зі злом і його перемогу над останнім, чесність і честь, гідність і любов до людей, працелюбство і вміння бути вдячним. Сутністю концепції є створення системи виховання, яка забезпечувала б всебічній і гармонійний розвиток особистості. Тільки таке сімейне виховання може принести щастя дитині.

Виховний процес у сім'ї не має меж, початку чи кінця. Батьки для дітей – це життєвий ідеал, нічим не захищений від пильного дитячого ока. Сім'я створює для дитини ту модель життя, в яку вона залучається. Саме діти відображають соціальне середовище, в якому живе сім'я.

Сім'я позитивно впливатиме на дітей, якщо в ній пануватиме здоровий дух єдності. Родинні чвари, постійні сварки між батьками, а ще гірше – негідна поведінка когось з них, негативно позначаються на вихованні дітей [5, с.38].

Сімейне виховання – це педагогіка буднів, педагогіка кожного дня, яка в повсякденному житті здійснює велике таїнство – формування особистості людини [2, с.366-367].

В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Педагогіка партнерства – чітко визначена система взаємовідносин всіх учасників освітнього процесу (учнів, батьків, вчителів), яка:

- організовується на принципах добровільності й спільних інтересів;
- ґрунтується на повазі й рівноправності всіх учасників, дотримуючись визначених норм (права та обов'язки) та враховуючи ціннісні орієнтири кожної із сторін;
- передбачає активне включення всіх учасників у реалізацію спільних завдань та готовність брати на себе відповідальність за їх результати.

Місія вчителя – допомогти розкрити та розвинути здібностей, талантів і можливостей на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

Форми спілкування можуть бути різними:

- тижневі або місячні інформаційні бюлетені, які містять інформацію про всі заходи, в яких беруть участь діти;
- зустрічі групи батьків, які можуть зустрічатися для планування волонтерських заходів для класу чи школи;
- обмін книжками: батьки й вчителі можуть обмінюватися книгами про цікаві підходи до навчання та виховання дітей;
- святкові заходи, до яких долучаються діти, вчителі і батьки, можна організовувати з різних приводів – історичні події, події важливі для громади, сезонні святкування, події у шкільному житті та ін. [5, с.141].

Переваги співпраці вчителя і батьків (переваги для вчителя):

- отримання від батьків додаткової інформації про дітей;
- надання батькам допомоги в організації освітнього середовища, виготовленні навчальних матеріалів;
- надання допомоги батьками у проведенні окремих навчальних занять – проведення екскурсій, під час проектної діяльності;
- участь батьків у навчальному процесі збільшує їхню повагу до роботи вчителя [5, с.142].

Отже, переваги від постійного спілкування отримують всі: вчителі, діти й батьки. Особливо важливе воно для дітей, які бачать дорослих, важливих в їхньому житті, які співпрацюють. Це зміцнює їхнє відчуття впевненості й безпеки.

Видатний український вчений, державний, громадський, релігійний діяч Іван Огієнко присвятив велику частину свого життя педагогічній діяльності. Він розглядав питання виховного впливу на підростаюче покоління як єдиний комплекс цілеспрямованих дій родини, школи, позашкільних установ, у тому числі і церкви.

У справі виховання дітей, на думку професора І. Огієнка, учителі та батьки повинні виступати як партнери, постійно доповнювати і підтримувати один одного, оскільки у школі удосконалюються ті риси і якості, які формуються батьками [1, с.309].

Робота з формування ціннісних орієнтацій неможлива без докорінного поліпшення родинного виховання. Тому що сім'я, зазначав І. Огієнко у праці «Навчаймо дітей своїх української мови!» (Вінніпег, 1961), – це «домашня церква», в якій закладається духовний стрижень особистості, основи її моралі, самобутність національного світовідчуття і світорозуміння [3, с.57].

На погляд вченого, батьківська сім'я – важливий інститут соціалізації у ранньому дитинстві. Вона має вирішальне значення у формуванні емоційного світу, самосвідомості і моральних засад особистості в перші роки життя. Якщо цього не зроблено, або зроблено погано, відтворити втрачене надзвичайно важко.

Велика значущість родини, констатував Іван Огієнко, у вихованні духовності дітей і молоді зумовлена особливостями її впливу – безперервністю, постійністю, тим, що вона виховує не тільки за допомогою прямих виховних впливів, а й на морально-чуттєвому і навіть на інтуїтивному рівні, що забезпечує високу ефективність досягнутих результатів та їх довготривалість.

Родинні цінності, зазначав І. Огієнко, є результатом життєвого відбору духовних і моральних законів існування сім'ї, її світогляду і ставлення до навколишнього. Сюди також входять і досвід попередніх поколінь, шанування предків, взаємодітримка, взаємодопомога, що у своїй єдності забезпечує життєспроможність інституту сім'ї в житті нації, громади, зберігає її загальнолюдську цінність.

І. Огієнко зазначав, що основними завданнями родинного виховання є:

- формування духовних цінностей з позицій добра, справедливості, гідності, правди, честі, людяності;
- створення сприятливої трудової атмосфери в сім'ї;
- залучення дітей до світу знань через народні казки, пісні, прислів'я, приказки, думи, лічилки тощо;
- турбота про те, щоб дитина всебічно розвивалася, володіла рідною мовою, елементарними знаннями про навколишнє середовище (рідний край, природу тощо);
- залучення дітей до активної участі в народних традиціях, звичаях, обрядах, виховання в них національної свідомості і самосвідомості, характеру та ін. [3, с.60-61].

Таким чином, створення педагогічних умов виховання духовності в підростаючій особистості в основному залежить від ставлення батьків до духовних цінностей [3, с.60].

Не можна обійти увагою той факт, що під впливом ціннісних орієнтацій сім'ї на особистісному рівні дитини відбувається відбір духовних цінностей, які залишаються, зітруться або трансформуються під впливом вимог суспільства. І. Огієнко застерігав, що коли суспільні духовні цінності та ідеали суперечать особистим, відбувається відторгнення частини або руйнація всієї ціннісної системи дитини, що у свою чергу, призводить до духовної кризи, яка проявляється передусім у дезорієнтації та спустошеності.

Сьогодні основними причинами духовних депресій, які спостерігаються в сучасній школі, є:

- Різке розмежування, а то й протиставлення громадських, суспільних і родинних цінностей формує індивідуалістичну особистість, відокремлену від соціуму, національних духовних цінностей та інтересів, особистість з усвідомленням власної винятковості або, навпаки, зайвості, що не розуміє сенсу життя, опозиційно налаштовану до суспільства, громади.
- Підміна духовної уваги, близькості матеріальним піклуванням, коли батьки нібито все роблять для дитини (купують дорогі речі, намагаються дати престижну освіту), натомість постійно нав'язують свою волю, придушують дитячу ініціативу, не враховують індивідуальних здібностей і нахилів дитини.
- Заперечення батьками духовності в дітей є наслідком нерозуміння самоцінності та унікальності внутрішнього світу дитини й несталості її духовних процесів, високої вразливості психіки і основною причиною появи закомплексованих і замкнених людей, які бояться проявити в чомусь свої духовні прагнення, погляди, щоб зберегти внутрішній спокій, життєву рівновагу, що згодом переростатиме в цинічне ставлення до життя, до національних і загальнонародських цінностей [3, с.58].

В умовах сім'ї та школи, наголошував Огієнко, укорінюються основні якості, здібності, нахили, таланти, звички дітей. Підтримка сім'ї та комфортне шкільне середовище систематично сприятимуть їхньому розвитку.

Шкільне, родинне і релігійне виховання, зазначав вчений, виконують одну важливу спільну функцію – виховують підростаючу особистість як свідомого громадянина своєї держави, котрий вболіває за майбутнє народу, відроджує і розвиває культуру, поважає історичне минуле, мову та відстоює інтереси своєї Батьківщини [3, с.64].

Таким чином, у спадщині Івана Огієнка й у сучасній родинній політиці України та США існують деякі спільні напрямки родинного виховання: сімейно-шкільне виховання, батьківська просвіта та підготовка молоді до сімейного життя. Для нашої країни розв'язання багатьох сімейних проблем справді вимагає використання здобутків і досвіду І. Огієнка й напрацювань сучасної американської думки з питань родинного виховання.

Список використаних джерел:

1. Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження : наук. допов. / під заг. ред. Є.І. Сохачької. Коломия : Коломийська друкарня ім. Шухевича, 1997. 352 с.
2. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Освіта України, 2006. 528 с.
3. Кучинська І.О. Духовні джерела Івана Огієнка : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2004. 88 с.
4. Максимок С.П. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 667 с.
5. Нова українська школа : поради для вчит. / під заг. ред. Н.М. Бібік. Київ : Пляска, 2017. 206 с.
6. Carew J., Goodman E., Katz L., Wattenberg W., Ziglar E. Parenting in changing society : textbook. Washington DC : National Institute of Education, 2014. 123 p.

The article reviews the current Ukrainian and American pedagogical thoughts and views of I. Ohienko on family pedagogy and their use in solving family education problems. As a result of the analysis of American scientific and pedagogical sources, priority directions of family education have been established (family and school education, parental education, preparing young people for family life).

The conceptual ideas of family education and pedagogy of partnership have been revealed. The content of family education, which includes moral, mental, labour, aesthetic and physical education, is determined. It is found out that the main methods of upbringing children in the family are a personal example of parents, stimulation of full-time education, development of children's abilities, creation of the best conditions for study, self-service and work assistance to parents. One of the key components of the concept of the New Ukrainian School, which is the pedagogy of partnership, is examined. Pupils, parents and teachers, united by common goals and aspirations, are considered to be as volunteers and interested accomplices, equal participants in the educational process, responsible for the result. The principles of the partnership pedagogy, forms of communication and advantages of cooperation among teachers and parents are substantiated.

The views and ideas of the outstanding Ukrainian educator, teacher I. Ohienko on the role of partnership of family and school education for the young generation have been outlined. The main reasons and results of spiritual depression of youth because of lack of family and school's attention have been pointed out.

Key words: Ivan Ohienko, pedagogy, education, partnership, person, family, children, society.

Отримано: 20.09.2019 р.